

Strukturomvandling inom verkstadsindustrin i ett internationellt perspektiv*

En tidigare artikel i denna tidskrift [Ohlsson 1975 a] visade på en genomgripande förändring 1960—70 av den svenska verkstadsindustrins specialisering på delbranscher. Denna specialiseringsförändring sammanhängde med delbranschernas kapital-, tekniker- och yrkesarbetareintensiteter i produktionen. Resultaten antydde att de bakomliggande drivkrafterna var av samhällsekonomisk karaktär. För att kunna bedöma vilka

dessa drivkrafter är, behöver vi bl a veta om liknande specialiseringsförändringar finns i andra länder än Sverige. I denna kommentar presenteras några resultat från analyser av sådana förändringar för 13 andra industriländer 1964—70. Avslutningsvis görs ett försök att tolka resultaten.

* Denna kommentar bygger på resultat från Ohlsson [otryckt] och är en förkortad version av Ohlsson [1975 b].

Industriländernas handel med verkstadsprodukter

OECD hade år 1970 ett betydande exportöverskott på drygt 20 miljarder dollar i handeln med verkstadsprodukter. Det var framför allt fyra länder som bidrog till detta överskott, nämligen Västtyskland, Japan, Storbritannien samt USA. I Västtyskland svarade verkstadsprodukterna för halva exportvärdet. Även i flera andra större länder var verkstadsexporten relativt betydande.

Om man studerar de 14 industriländernas nettoexportkvoter¹ och världsexportandelar¹ 1964 och 1970 finner man bl a att Västtysklands export 1970 utgjorde 22 procent av total OECD-export. Detta innebar att landet då var den största exportören av verkstadsprodukter trots en viss minskning av dess världsexportandel 1964—70 och till följd av att USA:s andel samtidigt sjönk betydligt mer. Storbritannien med en likaledes starkt sjunkande andel, samt Japan, med en nästan fördubblad andel, hade båda vardera 10 procent av OECD-exporten av verkstadsprodukter. Dessa fyra länder svarade således för 63 procent av denna OECD-export 1970, men deras sammanlagda andel 1964 var än större eller hela 70 procent.

Sveriges världsexportandel var såväl 1964 som 1970 3,4 procent, vilken andel var klart större än andra jämförbara små länders. Sverige avvek från dessa senare länder även genom en positiv nettoexportkvot. Industriländerna i allmänhet är således starkt specialiserade på verkstadsprodukter i sin utrikeshandel. Några få stora länder — Västtyskland, USA, Storbritannien och Japan — dominerade verkstadsexporten men denna dominans försvagades påtagligt mellan 1964 och 1970. Bakom denna försvagade dominans ligger USA:s och Storbritanniens kraftigt minskande nettoexportkvoter och världsexportandelar, vilken utveckling sannolikt kan tillskrivas dessa länders relativt långsamma tillväxt och tillbakagång som världens ledande industriländer.

¹ Nettoexportkvoten = $\frac{X_j - M_j}{X_j + M_j}$ där X_j = export, fob från landet j och M_j = import, ci från landet j, Världsexportandelen = $\frac{X_j}{X_w}$, där X_w = hela OECD: s export, fob

Specialiseringstrenden 1964—70 i industriländernas utrikeshandel med verkstadsprodukter

I Ohlsson [1975 a] relaterades förändringen 1960—70 av den svenska nettoexportkvoten till 1960 års nettoexportkvot för 34 delbranscher inom verkstadsindustrin. Ett negativt samband erhöles. Specialiseringen ökade således systematiskt på delbranscher landet inte specialiserat sig på 1960 och minskade på delbranscher landet då specialiserat sig på. Motsvarande sambandsberäkningar för Sverige och 13 andra industriländer har genomförts för perioden 1964—70 på en varugruppnivå, där 106 varugrupper ungefär motsvarar varuområdet i de 34 delbranscherna.²

Diagram 1 visar intercept och lutning på de regressions samband som uppskattats för respektive land. Regressionslinjens utsträckning i horisontell led visar variationsområdet i landets nettoexportkvot 1964. För samtliga 14 industriländer erhöles en signifikant (på 2,5 procent eller lägre nivå) negativ lutningskoefficient. I samtliga länder tenderade således nettoexportkvoten att stiga mer 1964—70 ju lägre nettoexportkvoten 1964 var.

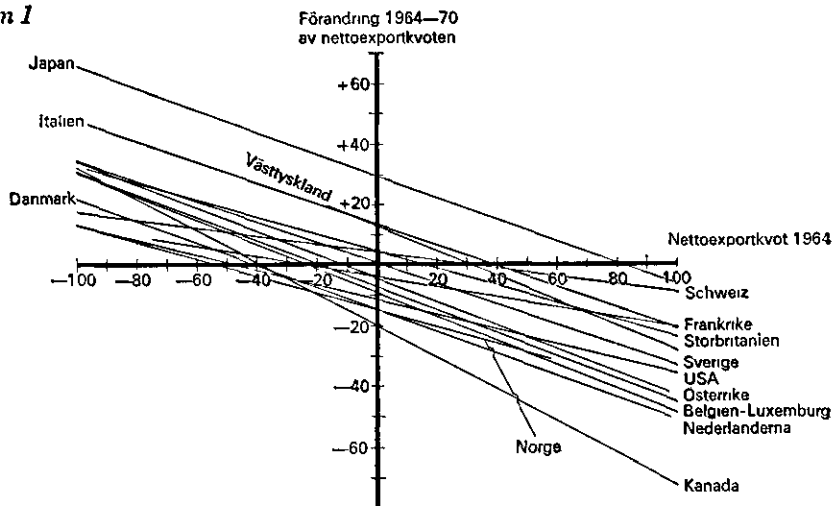
Regressionskoefficienten för Sverige blev — 0,33 för perioden 1964—70 på denna varugruppsnivå att jämföra med — 0,38 för den längre perioden 1960—70 och delbranschnivå. Intrycket är således att det sistnämnda sambandet knappast försvagas av disaggregeringen till varugruppsnivå.

Det negativa sambandet är särskilt starkt för Japan med $R^2 = 0,34$. Flera andra länder hade emellertid större negativa lutningskoefficienter (se *diagram 1*). De svagaste, men likväl signifikanta sambanden (på 2,5 procent signifikansnivå) erhöles för Frankrike och Schweiz.

Intercepten i *diagram 1* visar att Japans nettoexportkvoter i genomsnitt stigit påtagligt. Även Västtyskland och Italien erhöles stora positiva intercept men för Västtysklands del sjönk den sammanlagda nettoexportkvoten för hela verkstadsindustrin. Liknande skillnader mellan genomsnittlig förändring av nettoexportkvoten för varugrupperna och förändringen av samtliga varugrupper net-

² Det var inte möjligt att för övriga industriländer studera motsvarande samband som för Sverige på delbranschnivå. År 1964 är det tidigaste år varugrupsindelningen (enligt SITC-Revised) används i OECD-statistiken.

Diagram 1

toexportkvot föreligger för Kanada och Storbritannien.

Resultatens allmängiltighet

För att undersöka i vilken mån de erhållna resultaten var en följd av det valda måttet på ländernas specialisering har motsvarande analys för respektive lands världsexportandel genomförts. Detta mått skiljer sig från nettoexportkvoten bland annat genom att det inte knyter an till handeln i båda riktningarna vid landets gräns. Slutsatsen av länderanalyserna av världsexportandelens förändring är att de negativa specialiseringssambanden gäller för nästan varje land oavsett val av specialiseringsmått.

En annan undersökning av resultatens allmängiltighet avsåg att undersöka om liknande tendenser till utjämning eller omkastad specialisering förelåg inom varugrupperna. Denna analys, som kunde genomföras för 9 av de 14 industriländerna (inkl Sverige), gav vid handen att samma slags tendens gällde även utvecklingen av specialiseringen inom varugrupperna.

Slutligen undersöktes för Sverige om hemmamarknadsandelen i förbrukningen visade på en liknande specialiseringstendens. Till skillnad från resultaten på delbranschnivå erhöles på varugruppsnivå ett negativt samband mellan förändring av svensk hemmamarknadsandel 1960-70 och hemmamarknadsandelen 1960.

Slutsatsen av dessa analyser är att de negativa specialiseringssambanden är påtagligt okänsliga för val av aggregeringsnivå och för val av specialiseringsmått.

Detta innebär att resultaten inte främst kan hänföras till en ökad (minskad) specialisering inom delbranscher/varugrupper med en i början av perioden låg (hög) specialisering på delbranschnivå (varugruppsnivå).³ Följaktligen tyder resultaten på en genomgripande omvandling i enskilda industriländers specialisering på verkstadsprodukter. Denna omvandling har karaktären att nästan varje land förändrat sin varuinriktning i export och import i riktning mot en omkastning eller utjämning av specialiseringsmönstret. Inte för något land kunde dock en sådan omkastning konstateras mellan 1964 och 1970. Det är av teoretiska skäl knappast heller troligt att omkastningar har eller kommer att inträffa för *samtliga* länder. Likväl antyder resultaten att det ökade internationella beroendet mellan industriländerna under 1960-talet inte enbart betytt allmänt stigande exportkvoter i produktionen och sjunkande hemmamarknadsandelar i varje land. Därutöver har ländernas varuspecialisering tenderat att förändras på ett sätt som kan sammanhånga med betydande förändringar i åtminstone några länders komparativa fördelar. Den tolkning, som avslutningsvis framkastas, bygger på ett antagande om att de noterade specialiseringsförändringarna i handeln med verkstadsprodukter gäller för hela utrikeshandeln.

Ett förslag till tolkning

Som framgått av Ohlsson [1975 a] har analyserna av Sveriges och övriga industriländer 3 dvs stora positiva eller negativa nettoexportkvoter samt stora eller små värden på världsexport- och hemmamarknadsandelar.

striländers specialisering främst utförts inom ramen för den s k Heckscher-Ohlin- eller faktorproportionsteorin. Denna teori betonar att ett lands varuspecialisering gentemot utlandet bestäms av dess (relativa) tillgång eller (relativa) priser på olika produktionsfaktorer. En del av dessa produktionsfaktorer är icke reproducerbara eller av andra skäl långsiktigt svårföränderliga. Andra undergår förändringar som bland annat är sammanlänkade med ländernas allmänna ekonomiska utveckling och deras komparativa utvecklingsnivå. Detta är fallet med det kapital som är bundet i maskiner och anläggningar eller i arbetskraften i form av utbildning, hälsa eller dylikt.

Industriländernas tillväxttakt har varit väsentligt olika under efterkrigstiden. Ländernas komparativa utvecklingsnivå såsom den reflekteras i deras relativa BNP per capita, relativa lönenivå el dyl har därigenom förändrats inbördes. Storbritannien, som ännu under mellankrigstiden var det ledande industrilandet i Europa, har trots en historiskt sett snabb tillväxt fallit starkt tillbaka. Sverige och Schweiz passerade genom det andra världskriget samtliga länder i Europa vad gäller relativ utvecklingsnivå. Västtyskland övertog under 1960-talet Storbritanniens tidigare roll som ledande industriland i Europa.

Samtliga europeiska industriländer utom Storbritannien tycks vidare ha påtagligt minskat USA:s försprång gentemot Europa. USA passerade av allt att döma Storbritannien som ledande industriland redan före sekelskiftet. Kulmen på dess försprång inträffade sannolikt under 1940-talet eller i början av 1950-talet.

En annan påtaglig förändring är Japans närmande till den europeiska och amerikanska utvecklingsnivån. Detta närmande är inte något efterkrigsfenomen utan kan jaktas åtminstone från tiden kring sekelskiftet.

Denna snabbskiss av några drag i industriländernas långsiktiga utveckling visar på betydande olikheter i ländernas tillväxt och på icke oväsentliga förändringar i deras inbördes relativa utvecklingsnivå. Sådana olikheter mellan länder bör vara förknippade med olikheter också i deras kapitalbildning eller i utvecklingen av deras faktorpriser. Enligt faktorproportionsteorin bör även ländernas inbördes varuspecialisering då undergå väsentliga förändringar. Dessa kan resultera i de slag av förändringar som ovan redovisats för handeln med verk-

stadsprodukter.

Tecken på en genomgripande omvandling av den internationella arbetsfördelningen av antytt slag har kunnat noteras inom verkstadssektorn genom analyser av specialiseringsförändringarnas teknologiska inriktning för industriländerna. Sålunda minskade den västtyska inriktningen på teknologiskt sofistikerade verkstadsprodukter medan den brittiska, belgiska, franska och nederländska visade en motsatt utveckling. Samma tendens erhöles för Sverige enbart på delbransch-nivån. USA ökade sin specialisering på teknologiskt sofistikerade verkstadsprodukter. Vidare inriktade sig landet i stigande grad på varugrupper i snabb tillväxt på världsmarknaden och med en teknologiskt heterogen sammansättning. Den schweiziska specialiseringen undergick i gengäld en rakt motsatt utveckling och även den kanadensiska utvecklingen var i viss mån olik den amerikanska.

Det är här inte möjligt att ta ställning till vad som är orsak och verkan i sådana utvecklingsförlopp, som här skisserats. Det kan emellertid hävdas att den tolkning, som här föreslagits, skulle kunna hjälpa till att förklara karaktären i de långvariga obalanser, som noterats i t ex USA:s, Storbritanniens, Västtysklands och Japans utrikeshandel och som lett till upprepade växelkursförändringar. En förutsättning för att anpassningsmekanismerna är av det slag, som här antytts är att de produktions tekniska skillnaderna mellan varor (varugrupper, industribranscher) varit givna i jämförelse både mellan länder och över tiden. Att en sådan teknologisk stabilitet synes ha förelegat under en tidsperiod av snabb teknisk utveckling visas i Ohlsson [otryckt].

fil dr Lennart Ohlsson

ERU, arbetsmarknadsdepartementet

Referenser

- Ohlsson, L., [1975 a], "Den svenska verkstadsindustrins internationella specialisering", *Ekonomisk Debatt*, årg 3, nr 1
- [1975 b], "Trends and interdependencies in engineering trade patterns of industrial countries 1964—70", *Stencil från Industriens Utredningsinstitut*, april 1975 presenterad för "The Second Conference on Economics of Industrial Structure", Nijenrode, Holland
- [otryckt], *Svensk verkstadsindustri — Produktionsförutsättningar och specialisering i internationell jämförelse*, en kommande utredning från Industriens Utredningsinstitut